

Gheorghe FARAON

CONTRIBUȚII LA ISTORIA ȚĂRII FĂGĂRAȘULUI APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT ÎN COMUNA ȘERCAIA (JUD. BRAȘOV)

Abstract: The setting up and development of the educational institutions in the communal land of Șercaia (part of Brașov County). The communal land named Șercaia is situated in the north-western part of Brașov County and it is one of the oldest and most important localities in the Făgăraș County.

This communal land was first mentioned in medieval documents in 1235, namely in the Diploma of Pope Gregory IX, under the name of "Serkaia". Another important historical date is 18th March 1471, when the King of Hungary, Matei Corvin, offered to Brașov the possession of Șercaia. From that moment onwards, Șercaia was under the influence of this powerful Saxon city. That influence could be seen in all domains of activity including education, the first school in the locality being mentioned in 1556.

Throughout the 19th and the 20th centuries both the Romanian and Saxon inhabitants joined their efforts in order to build educational establishments.

In Vad, a second village in size belonging to that communal land, education developed as a consequence of the setting up of the Frontier Guards schools in Transylvania. Those schools were set up between 1774 and 1776, according to the laws given by the Empress of Austria, namely Maria Tereza (1717-1780).

As far as the evolution of the educational system in Vad is concerned, a lot of information has been found as well as about so many teachers and tutors who contributed actively during the years in the process of education and instruction of young people in that village.

To conclude with, it can be definitely stated that education in Șercaia developed under the direct influence of the Saxon population existing in that communal land.

În partea de sud-est a Transilvaniei, cuprinsă între apele Oltului și Carpații Meridionali, se desfășoară, într-un cadru geografic deosebit, Țara Făgărașului sau Țara Oltului.

Comuna Șercaia este situată în partea de nord-vest a județului Brașov, pe malul stâng al Oltului și al pârâului Șinca (Șercaia, în funcție de surse¹). Localitatea se află la intersecția DN1 (București – Brașov – Sibiu – Timișoara) cu DN73A (Șercaia – Râșnov) și DJ Șercaia – Hoghiz, situată la 54 de km de Brașov și 15 km de Făgăraș. Fiind aproximativ în centrul țării, are următoarele coordonate geografice: 45°46'40" latitudine N și 25°06'20" longitudine E. În componența comunei intră localitățile: Șercaia, centru de comună, Vad și Hălmeag. Având o suprafață 71,59 km², comuna Șercaia se mărginește cu teritoriul comunelor Șoarș, Ticuș, Comăna în nord; Părău în est; Șinca în sud și Mândra în vest.²

Începuturile locuirii pe teritoriul comunei se pierd în negura timpului, vestigiile arheologice semnalate pe teritoriul acestei comune încep cu preistoria și continuă în toate epocile istorice până în zilele noastre.³

¹ Localitățile județului Brașov, Brașov, 1971, p. 251.

² Ioan Oprea, *Monografia comunei Șercaia*, mss. Biblioteca personală a familiei, Șercaia, nr. 51.

³ Florea Costea, *Repertoriul arheologic al județului Brașov*, Brașov, 1996.

Despre localitatea Șercaia trebuie să spunem că apare în documentele medievale începând cu anul 1235, în Diploma Papei Grigore al IX-lea, sub denumirea de „Serkaia”⁴. Urmează o serie de documente care amintesc localitatea în perioada următoare, ne oprim însă asupra datei de 18 martie 1471, când „*Regele Ungariei Matei Corvinul conferă posesiunea Șercaia orașului Brașov*”⁵. De acum încolo, Șercaia intră sub autoritatea și influența acestui puternic oraș.

În anul 1556 este menționată existența în documente a unei școli la Șercaia, condusă de un „ludirector”⁶. Aceasta este cea mai veche dată care menționează existența unei școli în comuna Șercaia. Trebuie să legăm existența acestei școli de influența pe care orașul Brașov o avea asupra sașilor din această localitate.

O să treacă însă câteva secole până în anul 1830, când putem afirma cu certitudine că școala, ca instituție de instrucție și educație, s-a înființat în această localitate. Școala cu predare în limba română s-a înființat la data menționată mai sus și a funcționat o lungă perioadă de timp în clădiri particulare, iar aceea cu predare în limba germană s-a înființat un an mai târziu.⁷

Locuitorii români de aici au beneficiat și înainte de anul 1830 de instruire, ei au primit-o din partea școlii grănicerești din satul Ohaba⁸, (situat la 7 km de Șercaia), centrul companiei a XI-a din Regimentul grăniceresc Orlat, Sibiu⁹.

În anul 1875 s-a construit un edificiu propriu al școlii românești în apropierea bisericii greco-catolice din localitate, acest edificiu a devenit neîncăpător, iar după Primul Război Mondial a fost părăsit, clădirea având ulterior alte destinații.

După Primul Război Mondial, procesul educativ a continuat să se desfășoare atât în limba română, cât și în limba germană.

Școala românească a funcționat până în anul 1932-33, în localuri particulare necorespunzătoare cum ar fi: casa parohială din localitate sau fosta casă de nașteri.

Din anul 1927, comitetul școlar român a depus nenumărate sesizări, începând cu forurile județene și terminând cu cele guvernamentale, pentru aprobarea de teren și fonduri pentru construirea unui local modern și încăpător.

În ziua de 30 aprilie 1929 se fac formalități de transcriere a unei suprafețe de 90 de ari din terenul Ocolului Silvic pentru școala primară de stat.

Despre necesitatea unei școli în Șercaia găsim informații în presa locală a vremii. În articolul *Chestiuni Școlare*, apărut în „Gazeta Făgărașului”, se sublinia: „*Insistența populației românești de a construi cât mai repede localul noii școli și pentru faptul că plătesc o chirie de 4000 de lei pentru desfășurarea procesului de învățământ unor persoane particulare*”¹⁰.

Tot comitetul școlar decide, pentru procurarea fondurilor necesare, să fie vândută o suprafață împădurită de 350 de iugăre din Pădurea Chicioara.

Locuitorii români „de peste vale” încep să transporte material de construcții la 18 noiembrie 1929 (230 de care de nisip), iar Primăria Comunei Șercaia publică spre licitație lucrările de construcție a școlii primare și a grădiniței de copii.

⁴ George Maior, *O pagină din lupta românilor cu sașii, Șercaia 1809-1909*, București, Editura Tipografiei universale, 1910, p. 11.

⁵ DJAN Brașov, fond *Primăria Brașov*, Colecția Schnell, vol. III, nr. 59.

⁶ *Ibidem*, socoteli alodiale, Bv, VIII/1, p. 45.

⁷ Ioan Opreș, *op. cit.*, fila 1.

⁸ Ionică Oancea, *Învățământul în zona Făgărașului până în 1948*, Iași, 1979, p. 22.

⁹ R. Kurtschera, *Istoria pragmatică a graniței militare*, mss nr. 180/ I, în Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe Române Sibiu.

¹⁰ „Gazeta Făgărașului”, nr. 105 din 15.VII.1929.

În același ziar apare, în 1930, un articol în care se subliniază faptul că „*lucrările de construcție a școlii din Șercaia au fost concesionate unei firme particulare din Făgăraș, iar piatra de temelie i-a fost bătută în ziua de 13 mai 1930*”¹¹.

Noua clădire a fost definitivată în 1932. În acest local s-au desfășurat cursurile de limba română până la reforma învățământului din 1948.

Tineretul școlar de naționalitate germană a frecventat în toată această perioadă școala particulară evanghelică-luterană, ce era susținută de locuitorii sași, cu buget propriu din care se plăteau salariile la învățători.

În anul 1937 se termină noul edificiu al școlii evanghelice-luterane, unde se desfășoară și astăzi o parte din cursurile Școlii Generale Șercaia.

Prin reforma învățământului din anul 1948¹², se pune capăt sciziunii din procesul de învățământ. Acesta va deveni de stat, obligatoriu, laic pentru întreaga populație școlară a comunei.

Între anii 1949 și 1960 cursurile școlii au fost elementare cu șapte clase. Acestea au fost frecventate de mulți elevi din satele: Părău, Grid, Perșani, Vad, Șercaia, Ticuș și Hălmeag.

Pe lângă școală a funcționat mulți ani un internat, cu o capacitate de 60-70 de locuri, care a fost de un real sprijin atât familiilor, cât și elevilor.

O scurtă perioadă de timp a funcționat și o școală agricolă, care a pregătit trei promoții de absolvenți destinați agriculturii.

Din anul 1962 ia ființă Liceul Teoretic Șercaia, care a dat societății opt promoții de absolvenți până în anul 1972-1973.

Din 1973 până în 1990 a funcționat aici Școala Generală Șercaia, cu opt clase în limba română, cu secție pentru clasele I-IV în limba germană și cu școli afiliate, cu clase I-IV, în satele Vad și Hălmeag.¹³

Localitatea Vad este situată la 4 km față de centrul comunei (aflat la Șercaia), pe DN 73A Șercaia – Râșnov, și pe malurile pârâului Șinca.

Localitatea este atestată istoric din anul 1414, „*într-o diplomă de înnobilitare de la Mircea cel Bătrân*”¹⁴.

Începuturile învățământului în această localitate sunt legate de apariția școlilor grănicerești din Transilvania. Aceste școli apar în Ardeal în condițiile legiurii Mariei-Tereza (1717-1780), Împărăteasa Austriei din anul 1774 și 1776.¹⁵ Una din principalele urmări pozitive ale graniței militare a fost înființarea treptată de școli de diferite grade în toate localitățile militarizate.¹⁶ Conform decretelor mai sus amintite, în fiecare localitate aleasă ca sediu de companie a fost înființată câte o școală trivială, numită și centrală, pe care o frecventau fiii grănicerilor din satele aparținătoare companiilor respective.¹⁷

Numele acestor școli venea de la școlile din Evul Mediu, în care se studia un *trivium* de materii: gramatica, dialectica și retorica; în școli grănicerești se studiază începând din acești ani: citirea, scrierea și scolastica.¹⁸

Inițial, în școlile triviale, limbile de predare au fost româna și germana¹⁹, ulterior, după 1837, învățământul se va desfășura cu preponderență în limba germană²⁰.

¹¹ *Ibidem*, nr. 84 din 3.IX.1930.

¹² Decretul nr. 175/1948, publicat în Monitorul Oficial nr. 177 din 3.VIII.1948.

¹³ Ioan Opreș, *op. cit.*, fila 8.

¹⁴ *** *Documente privind istoria României, veacul al XIII, XIV și XV. B – Țara Românească 1247-1500*, 1953, p. 68.

¹⁵ Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, 1971, p. XII.

¹⁶ P. Pipoș, *Istoria Pedagogiei*, Arad, 1892, p. 493.

¹⁷ C. Stănescu, *Școala poporană din Făgăraș și de pe Târnave*, vol. I, p. 40.

¹⁸ Nicolae Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, București, 1971, p. 16.

¹⁹ A. Florianu, *Mustev – Liste, 1777*, coala 73, p. 1; în cinci din cele opt școli învățământul se făcea în română, iar în trei, în germană.

²⁰ C. Göllner, *Regimentele grănicerești din Transilvania 1764-1851*, București, 1973.

Prima mențiune a unei școli în localitatea Vad o avem din anul 1811, când este amintit și primul dascăl: Toma.²¹ În toate satele grănicerești din Țara Oltului existau școli, însă erau puține în localuri proprii, în cele mai multe școala se ținea în casa diacului sau în case închiriate, așa cum era și cazul celor din Vad²². Plata dascălilor și chiria localului erau suportate de părinții copiilor, în bani sau produse naturale, pe baza angajării acestora.²³

Între școlile confesionale greco-catolice menționate de conscripția episcopului Atanasie Rednic este menționată și cea din Vad.²⁴

În anul 1820, școala din Vad era condusă de învățătorul Toader Damian (1820-1846), acesta ținea lecțiile în propria locuință și învăța elevii slovele. Următorul învățător a fost Iacob Cocisiu (1846-1868), care își ținea și el lecțiile acasă. Au urmat alți doi învățători: Gheorghe Raica (1868-1872) și Eftimie Urian.²⁵ În perioada lui Gh. Raica s-a construit primul local de școală din această localitate.

În anul 1851 regimentele grănicerești au fost desființate, școlile au fost trecute sub jurisdicția și întreținerea comunității religioase de care aparțineau, adică de Biserica Greco-Catolică.

Consistoriul unit răspunde Ordinului nr. 21528 din 1863 al Guvernului Transilvaniei, și raportează că „școli unite foste grănicerești bine organizate sunt la Beșimbac și Vad, cea din Vad s-a bucurat de o frumoasă reputație, aceasta era școală trivială, la fel ca cea unită din Făgăraș”²⁶.

Urmează dascălii Isailă Damian (1846-1878) și Manase Damian (1836-1910), primul preda la clasa de fete, iar ultimul la clasa de băieți. Începând cu Isailă Damian, mai exact din 1866, învățătorii sunt retribuiți cu 50 de florini pe an. Acest Isailă Damian era cel mai bine pregătit dintre toți învățătorii de până la el, a fost primul care va purta titlul de „jupân dascăl”. A fost absolvent al Școlii Superioare din Ohaba și apoi al celei de la Orlat – Sibiu. El aduce un spirit nou, introducând scrisul și cititul în limba latină.

Din 1878 au urmat: Gheorghe Boier-Fogorasi (1855-1972), absolvent al Școlii Normale de la Deva, a activat în Vad un singur an (în anul următor emigrează în Dobrogea, proaspăt integrată României²⁷), Arseniu Bunea (1829-1880) și Tamaș Pop (ultimul nu a avut pregătire de specialitate).

În 1892, datorită creșterii numărului de copii, construcția școlii a fost extinsă cu un nou corp de clădire, care cuprindea două clase noi și o cancelarie pentru director.

George Păsărar (1880-1910) este socotit primul învățător al școlii din Vad, fiind absolvent al Școlii Normale din Blaj, a predat la Vad între anii 1880 și 1889, când a ieșit la pensie. A urmat un alt cadru bine pregătit, Gheorghe Cosma (1899-1928). Sub conducerea celor doi dascăli școala a luat un puternic avânt. În anul 1900 erau înscriși la școala din Vad 243 de elevi.²⁸

Din jurul anului 1900 vor activa la școala din Vad: Octavian Pop (1899-1932), Olimpia Boier (1909-1916), Nicolae Boieri (1913-1929).

În anul 1913 s-a construit o nouă sală de clasă, mult mai spațioasă, cu scopul de a fi folosită și pentru diferite activități culturale și festive.²⁹

La izbucnirea Primului Război Mondial, învățătorul Nicolae Boier este mobilizat și părăsește școala la 12 august 1914. Învățătorii care nu pleacă pe front sunt spionați pas cu pas de autoritățile

²¹ Nicolae Albu, *op. cit.*, p. 161.

²² George Barițiu, *Material pentru istoria regimentului I grăniceresc*, în „Observatorul”, Nr. 20, 1885.

²³ Ionică Oancea, *op. cit.*, p. 40.

²⁴ *Ibidem*, p. 44.

²⁵ C. Stan, *op. cit.*, p. 485.

²⁶ Nicolae Albu, *op. cit.*, p. 162.

²⁷ C. Stan, *op. cit.*, p. 485.

²⁸ Augustin Bunea, *Istoria Bisericii Unite și Șematismul clerului Greco-Catolic de la Alba Iulia și Făgăraș*, Blaj, 1900, p. 622.

²⁹ C. Stan, *Școala poporană...*, *op. cit.*, p. 459.

austro-ungare, unii dintre ei sunt internați la Sopron (Ungaria), cum a fost și cazul învățătorului Octavian Pop din Vad.³⁰

În anul 1916 la școala din Vad mai funcționa doar Olimpia Boier, însă și ea se va refugia în Moldova odată cu armata română.

Anul 1917 găsește școala fără niciun învățător, însă la 1 septembrie 1917 s-a întors la post Octavian Pop, urmat de Nicolae Boier demobilizat, iar Gheorghe Cosma a fost reintegrat în învățământ de autoritățile române și Otilia Catona (1917).

La 27 decembrie 1918 s-a deschis ședința de organizare a învățătorilor români din Comitatul Făgărașului. Din comitetul de conducere al lucrărilor va face parte și Octavian Pop, directorul școlii din Vad, fiind ales vicepreședinte; el a fost unul din promotorii acestui demers.³¹

Din 1920 apare ca învățător, alături de Octavian Pop, și fiul acestuia Corneliu Pop.

După anul 1918 au fost înființate Grădini de Copii, în diferite localități din zonă, cum au fost la: Viștea, Arpaș, Vad³²; din Vad este cunoscută prima educatoare, Elena Văleanu, care a funcționat până în 1924, fiind urmată de Elena C. Pop.³³

În anul 1921 școlile confesionale au trecut în patrimoniul statului, și școala din Vad face acest lucru la 1 noiembrie 1921.³⁴

Între anii 1924 și 1930 în această localitate a funcționat și o Școală de Arte și Meserii.

În 1925, mai mulți învățători din zona Făgărașului au fost premiați (distinși) de Ministerul Instrucțiunii, pentru rezultatele obținute, cu suma de 600 lei, printre aceștia numărându-se și Corneliu Pop din Vad. În același an este organizată la Făgăraș prima expoziție județeană de lucru manual, la care participă și școala din Vad cu 177 de piese de lucru manual și 23 lucru de mână.³⁵ Printre cei care au fost decorați cu Ordinul „Răsplata Muncii” de către regele Ferdinand I a fost și învățătorul Pop Octavian din Vad.

În 1927, școala din Vad dispunea, ca mijloace de educație și culturalizare, de: bibliotecă școlară cu 915 volume, muzeu școlar bogat, grădina școlii, cor pe două voci și o avere de 11200 lei, la care se adaugă Societatea Tinerilor, care număra 79 de membri și o avere de 52884 lei.³⁶ Pentru intensificarea cercurilor culturale au fost inventate posturi onorifice pentru activități extrașcolare, primul care a primit această distincție a fost președintele Asociației județene a învățătorilor din Făgăraș și Târnava Mare, adică Octavian Pop, directorul școlii primare din Vad.

În 1928, Camera Agricolă premiază învățătorii conducători de grădini școlare pentru rezultatele obținute în ultimii 3-4 ani, printre cei premiați cu suma de 1000 de lei a fost și învățătorul Corneliu Pop din Vad.

În același an începe o campanie de culturalizare cu ajutorul cinematografului, mai întâi a apărut în comunele fruntașe, precum: Voila, Viștea, Cincu și Vad. La Vad filmele erau proiectate la școală cu un aparat de tip „Aladin” de către învățătorul Gheorghe Strâmbu. Vom prezenta un fragment din impresiile domnului învățător Gheorghe Strâmbu despre primele filme rulate aici: „*Primele două filme au fost zoologice prin limba internațională a imaginilor, cunoștințele se îmbunătățeau și se întăreau. Se perindau pe ecran atât animalele sălbatice de pe la noi cât și de pe alte continente. Iată zimbriul legendar, uite cămila «corabia deșerturilor», hipopotamul regele bălților etc. Sufletul în acest timp parcă plutea departe în patria animalelor*”³⁷.

³⁰ G. Codrea, *Istoria învățământului popular din Țara Făgărașului*, Făgăraș, 1933, p. 14.

³¹ *Ibidem*, p. 62.

³² *Ibidem*, p. 23.

³³ C. Stan, *op. cit.*, p. 459.

³⁴ G. Codrea, *op. cit.*, p. 39.

³⁵ *Ibidem*, p. 62.

³⁶ *Ibidem*, p. 76.

³⁷ *Ibidem*, p. 88.

În anul 1928, Octavian Pop, directorul școlii din Vad, a fost ales ca reprezentant al fâgărășenilor în Senatul României, a ocupat această funcție între martie și noiembrie.

După cel de al Doilea Război Mondial, Școala din Vad a continuat să funcționeze cu efectiv complet de opt clase până în perioada anilor 1960. Exodul masiv al populației din această perioadă a avut efecte negative asupra învățământului din localitate, acesta începe să decadă, elevii ciclurilor superioare se vor muta treptat în centrul de comună, în Vad rămânând doar școala primară cu clasele I-IV. În această perioadă au activat la școala din Vad următorii profesori și învățători: Elena Strâmbu, Maria Oltean, Pop Leonte (nepotul lui Octavian Pop), Areta Negrea, Romeo Crețu, astăzi unii dintre ei sunt pensionari sau mai activează la școli din Șercaia și Făgăraș.

Actualmente, la Școala din Vad mai sunt 24 de elevi, împărțiți în patru clase simultane, coordonate de domnul învățător Emil Mahalagiu.

În concluzie, putem spune că învățământul din această comună s-a dezvoltat sub influența directă a populației săsești din zonă.

Despre școala primară din Hălmeag, cel puțin la nivelul actual al cercetării, informațiile lipsesc. Cercetările viitoare vor completa aceste lipsuri. Informațiile pe care le deținem sunt de dată recentă, după anul 1930, când apare o școală primară de patru clase.